

طراحی و برنامه ریزی پژوهش علمی

(از آغاز تا انجام)

تألیف:

سید جواد حسینی

بهار ۱۳۸۶

حسینی، جواد...
طراحی و برنامه ریزی پژوهشی علمی / مؤلف: جواد حسینی - مشهد:
سخن گستر، ۱۳۸۶.
۴۵۲ ص.

ISBN: 964-477-252-0

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه. ص ۴۳۷ - ص ۴۵۲

۱. پژوهش علمی ۲. تحقیق علمی ۳. مطالعات ۴. روش ها. الف-
حسینی، جواد، ب- عنوان.

۷۱۴/۲

کتابخانه ملی ایران

۳۱۹۶۸-۸۶م

کتابخانه ملی ایران

انتشارات سخن گستر

مشهد - بین ابن سینای ۱۶ و پاستور - شماره ۱۷۴
تلفن: ۸۴۳۹۹۵۵

نام کتاب: طراحی و برنامه ریزی پژوهشی علمی

مؤلف: جواد حسینی

شمارگان: ۵۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۶

قیمت: ۴۵۰۰ تومان

چاپ: چاپخانه زیان

شابک: ۹۶۴-۴۷۷-۲۵۲-۰

پیشگفتار.....	۱۳
بخش اول : طرح مباحث کلی و بنیادین تحقیق	۱۷
اهمیت و اهداف روش تحقیق.....	۱۸
بحثی در زمینه‌ی شناخت.....	۱۹
دیدگاه‌های شناختی.....	۲۰
انواع شناخت.....	۲۵
۱. شناخت سطحی.....	۲۵
۲. شناخت علمی.....	۲۷
علم و ویژگی‌های آن.....	۲۹
ویژگی‌های علم.....	۳۱
روش (متد).....	۳۲
روش علمی تحقیق.....	۳۳
حکمت عامیانه.....	۳۴
تفاوت محققین علمی یا مردم عادی.....	۳۴
طبقه‌بندی علوم.....	۳۷
۱. طبقه‌بندی ارسطو.....	۳۸
۲. طبقه‌بندی علوم از نظر فرانسویس بیکن.....	۳۸
۳. طبقه‌بندی اگوست کنت.....	۳۹
۴. طبقه‌بندی هربرت اسپنسر.....	۴۰
نتیجه‌گیری طبقه‌بندی علوم.....	۴۱
مفهوم تحقیق و ویژگی‌های آن.....	۴۲
کارکردها و اهداف علم.....	۴۷
الف. ویژگی‌های پدیده اجتماعی.....	۴۸
ب. ویژگی‌های محقق اجتماعی.....	۵۱
ج. محدودیت‌های روش تجربی در تحقیقات اجتماعی.....	۵۴

۵۵	۵. ویژگی‌های روش تحقیق در علوم اجتماعی.....
۵۷	انواع تحقیق
۵۷	۱. تحقیق از حیث روش مطالعه.....
۵۸	۲. انواع تحقیق براساس نوع نگرش نسبت به زمان مطالعه
۵۸	۳. انواع تحقیقات براساس سطح مطالعه
۶۰	۴. مطالعات اجتماعی براساس انگیزه و علل.....
۶۲	تفاوت تحقیق بنیادی و کاربردی
۶۲	۵. مطالعات اجتماعی براساس نوع متغیر مورد بررسی
۶۳	۶. مطالعات اجتماعی بر حسب تعداد متغیرهای مورد بررسی
۶۴	۷. مطالعات اجتماعی براساس ملاک‌های مختلف
۶۹	۸. انواع تحقیق از حیث ابزار و شیوه جمع‌آوری اطلاعات.....
۶۹	مراحل روش تحقیق
۶۹	۱. مراحل روش تحقیق از نظر آنتونی گیدنز
۷۰	۲. مراحل روش تحقیق از نظر جی. بی. چیتامبار
۷۰	۳. مراحل روش تحقیق از دیدگاه ریمون کیوی و لوک وان کامپنهود.....
۷۱	۴. جمع‌بندی نهایی
۷۲	انتخاب مسئله و موضوع تحقیق.....
۷۵	مسایل و موضوعات اجتماعی و لایه بندی آنها.....
۷۸	بخش دوم : مراحل تحقیق از آغاز تا انجام براساس تنظیم گزارش نهایی تحقیق
۷۹	فصل اول - موضوعات مربوط به فصل اول تحقیق (طرح تحقیق)
۸۰	مقدمه
۸۰	چگونگی نوشتن صفحات اول تحقیق
۸۳	ویژگی‌های طرح تحقیق
۸۴	انواع طرح‌های تحقیق.....
۸۴	۱. براساس ماهیت و اهمیت تحقیق
۸۵	۲. براساس مراحل پیشرفت کار تحقیق
۸۷	عناصر و ساختار طرح تحقیق.....
۸۸	شیوه‌ی تنظیم و نگارش طرح تحقیق

۱. مقدمه.....	۸۹
۱. بیان مسئله‌ی تحقیق.....	۹۰
۲. انگیزه‌ی تحقیق.....	۹۰
۳. اهمیت و ضرورت مسئله تحقیق.....	۹۱
۴. اهداف تحقیق.....	۹۱
۶. پیشینه‌ی تحقیق.....	۹۲
۷. سؤالات تحقیق.....	۹۲
۸. پیش فرض‌های تحقیق.....	۹۴
۹. فرضیات تحقیق.....	۹۵
۱۰. متغیرهای تحقیق.....	۱۱۰
انواع تعریف مفاهیم و متغیرها.....	۱۲۱
۶. شاخص سازی متغیرهای تحقیق.....	۱۲۳
ویژگی‌های شاخص.....	۱۲۴
اهمیت شاخص بندی.....	۱۲۵
روش‌های شاخص سازی.....	۱۲۶
شیوه شاخص سازی طبقه اجتماعی.....	۱۲۹
شیوه شاخص سازی مالکیت.....	۱۳۳
شیوه شاخص سازی منزلت شغلی.....	۱۳۶
شیوه به دست آوردن منزلت شغلی.....	۱۳۸
شاخص بندی منزلت شغلی.....	۱۳۹
نمره گذاری منزلت شغلی.....	۱۴۰
شیوه شاخص سازی درآمد.....	۱۴۳
گروه بندی و نمره گذاری درآمد.....	۱۴۳
گروه بندی تحصیلات والدین دانشجو.....	۱۴۳
گروه بندی محله مسکونی.....	۱۴۴
گروه بندی نحوه گذراندن اوقات فراغت.....	۱۴۵
گروه بندی اصل و نسب و شهرت خانوادگی.....	۱۴۵
مروری مجدد بر شاخص بندی طبقه اجتماعی.....	۱۴۸

۱۵۱	مقیاس‌هایی که برای اندازه‌گیری متغیرها استفاده می‌شود.
۱۵۱	۱. مقیاس اسمی.
۱۵۲	۲. مقیاس رتبه‌ای.
۱۵۳	۳. مقیاس فاصله‌ای.
۱۵۴	۴. مقیاس نسبی.
۱۵۵	۱۰. محدودیت‌های تحقیق.
۱۵۵	۱۱. روش تحقیق.
۱۶۰	فصل دوم - مبحث مربوط به فصل دوم تحقیق (ادبیات و پیشینه‌ی تحقیق)
۱۶۱	مقدمه.
۱۶۱	۱. اهداف کلی.
۱۶۱	۲. فواید و آثار پیشینه‌ی تحقیق.
۱۶۲	۳. اصول کلی حاکم بر مطالعه پیشینه تحقیق.
۱۶۲	۴. مطالعه‌ی پیشینه‌ی تحقیق را چگونه شروع کنیم.
۱۶۳	۵. روش دستیابی به منابع و فهرست برداری از آنها.
۱۶۸	شناسایی و تحلیل مسأله تحقیق.
۱۶۹	۶. شیوه‌های استناد کردن و ارجاع دادن.
۱۷۱	الف) آثار دارای یک مؤلف.
۱۷۳	ب) آثار دارای دو مؤلف.
۱۷۳	ج) آثار دارای سه تا پنج مؤلف.
۱۷۴	د) آثار دارای بیشتر از پنج مؤلف.
۱۷۴	ه) آثار بدون مؤلف.
۱۷۵	و) آثاری که نام مؤلفان آن‌ها مشابه است.
۱۷۵	ز) آثار متفاوت از یک مؤلف.
۱۷۶	ح) استفاده مکرر از یک اثر.
۱۷۶	ط) آثار بدون مؤلف.
۱۷۶	ی) آثار ترجمه شده.
۱۷۷	ک) سایر آثار.
۱۷۷	شیوه‌های ارجاع دادن.

۱۷۸	۷. چهار چوب نظری و مدل تحلیلی تحقیق
۱۹۲	شبکه روابط درونی مدل تحلیلی تحقیق
۱۹۵	شبکه روابط بیرونی مدل تحلیلی تحقیق
۱۹۶	فصل سوم - مسایل مربوط به فصل سوم تحقیق (روش تحقیق)
۱۹۷	مقدمه
۱۹۷	الف) نوع تحقیق
۲۰۰	ب) انواع روش‌های تحقیق
۲۰۱	۱. روش تحقیق تاریخی
۲۰۱	مراحل مختلف تنظیم تحقیق تاریخی
۲۰۲	آیا روش تحقیق تاریخی علمی است؟
۲۰۵	سیستم طبقه بندی کتابخانه‌ها
۲۱۰	۲. روش تحقیقی توصیفی
۲۱۲	۳. روش تحقیق موردی یا زمینه‌ای (پیمایش)
۲۱۲	مراحل مختلف تحقیق موردی و زمینه‌ای
۲۱۵	سرگذشت پژوهی
۲۱۷	پژوهش در مقاطع زندگی
۲۲۰	۴. روش تحقیق تداومی و مقطعی
۲۲۲	۵. روش تحقیق همبستگی (همخوانی)
۲۲۲	۱. همبستگی مثبت کامل
۲۲۳	۲. همبستگی مثبت ناقص
۲۲۴	۳. همبستگی منفی کامل
۲۲۵	۴. همبستگی منفی ناقص
۲۲۶	۵. عدم همبستگی
۲۲۷	۶. خصوصیات تحقیق همبستگی (همخوانی)
۲۲۸	۷. روش تحقیق علی پس از وقوع (پس رویدادی)
۲۳۰	۷. روش تحقیق تجربی
۲۳۰	فرایند روش تحقیق تجربی
۲۳۱	روش‌ها و طرح‌های اجرای تحقیق تجربی
۲۳۵	۸. روش تحقیق شبه تجربی (نیمه تجربی)

۲۳۶	ویژگی‌های تحقیق نیمه تجربی
۲۳۶	مراحل مختلف تنظیم تحقیق نیمه تجربی
۲۳۷	۹. روش تحلیل محتوا
۲۳۷	۱۰. شیوه‌های ویژه (غیر معمول)
۲۴۱	۳. ابزار سنجش و گردآوری اطلاعات
۲۴۲	طبقه‌بندی ابزار اندازه‌گیری و گردآوری اطلاعات
۲۴۳	عمده‌ترین ویژگی‌های ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات
۲۴۶	۱. شیوه استفاده از اسناد
۲۴۶	انواع سند
۲۴۹	اعتبار اسناد
۲۵۰	۲. استفاده از فیش
۲۵۱	ذکر منبع با سه مشخصه از آن
۲۵۲	تهیه فهرستی از منابع
۲۵۲	۳. شیوه مشاهده
۲۵۳	قواعد مشاهده
۲۵۴	تعریف و انواع «مشاهده»
۲۵۷	مشاهده‌ی غیر مشارکتی
۲۵۷	۱. طرز کار
۲۵۷	۲. روش تحلیل کنش متقابل - بیلز (Interaction Process Analysis)
۲۶۰	طرز مشاهده
۲۶۳	نمونه‌گیری
۲۶۳	مشاهده مشارکتی
۲۶۸	۴. شیوه مصاحبه
۲۷۳	۵. شیوه استفاده از پرسشنامه
۲۷۳	تدوین پرسشنامه
۲۷۷	قواعد ساختن پرسشنامه
۲۸۰	پدیده‌های روانی - اجتماعی موقعیت پاسخ به سوالات

۲۸۲	احتیاط‌های لازم برای اجتناب از عکس‌العمل دفاعی
۲۸۷	تغییر شکل‌های تاخوایسته ناشی از آرایه و سازمان درونی پرسشنامه
۲۸۹	احتیاط‌های لازم در برابر تأثیر هاله
۲۸۹	تأثیر طولانی بودن پرسشنامه
۲۹۰	احتیاط لازم
۲۹۱	مقدمه آرایه پرسشنامه
۲۹۳	۶. طیف‌ها
۲۹۴	۱. طیف بوگاردوس
۲۹۵	۲. طیف لیکرت
۲۹۷	۳. طیف گاتمن
۲۹۸	۴. مقیاس ترستون (فواصل برابر نما)
۳۰۲	۵. مقیاس اوزگود
۳۰۴	مراحل تدوین مقیاس
۳۰۴	تجزیه و تحلیل و ارزیابی داده‌های نمره‌گذاری شده
۳۰۶	۱-۵) تحلیل عبارت
۳۰۷	۲-۵) مقیاس‌های زوجی
۳۰۸	۶. طیف ترکیبی
۳۰۹	۴. روایی و پایایی (اعتبار) ابزار سنجش و گردآوری داده‌های تحقیق
۳۱۳	پیش‌آزمون
۳۱۶	روش‌های اندازه‌گیری اعتبار
۳۱۷	۱. یکی از راه‌های اندازه‌گیری روش دو نیم کردن (Split - half method)
۳۱۸	۲. روش آزمون مجدد Test - retest reliability
۳۱۸	۳. روش اشکال موازی
۳۱۸	۴. روش بررسی توافق بین داوران inter - rater
۳۲۰	تخمین روایی
۳۲۰	انواع روش‌های تخمین روایی
۳۲۰	۱. روایی محکی (ملاکی) Criterion validity
۳۲۱	۲. تخمین ملاکی روش سازه‌ای (Construct)
۳۲۱	۳. روش محتوایی
۳۲۲	۵. حوزه‌ی مطالعه (محیط پژوهش)

۳۲۲	۶. جامعه‌ی آماری
۳۲۳	۷. جامعه‌ی نمونه
۳۲۴	عواملی که باید در انتخاب روش نمونه‌گیری در نظر گرفته شود.
۳۲۵	۸. شیوه‌ها یا انواع نمونه‌گیری
۳۲۶	الف) نمونه‌گیری تصادفی ساده (قرعه‌کشی)
۳۲۷	ب) استفاده از جدول اعداد تصادفی
۳۲۷	ج) نمونه‌گیری تصادفی منظم، سیستماتیک (خطی)
۳۲۸	د) نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی شده
۳۲۹	ه) نمونه‌گیری گروهی یا خوشه‌ای
۳۳۲	۸-۲. روش‌های نمونه‌گیری غیراحتمالی (غیرعلمی)
۳۳۷	۸-۳. سایر شیوه‌های نمونه‌گیری
۳۳۸	۹. تعیین حجم نمونه
۳۳۸	الف. تعیین حجم نمونه از قبل و بررسی احتمال قابلیت تعمیم آن
۳۴۱	ب. آزمون تعیین نمونه با استفاده از فرمول کوچران با صفت مشخص
۳۵۳	۱۰. شیوه‌ی توصیف و تجزیه و تحلیل اطلاعات
	فصل چهارم - مسائل مربوط به فصل چهارم تحقیق (یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها)
۳۵۴	مقدمه
۳۵۵	الف. جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات تحقیق
۳۵۵	۱. انتخاب همکاران
۳۵۶	۲. آموزش پرسشگران و همکاران
۳۵۷	۳. کنترل داده‌ها در حین مطالعه
۳۵۸	۴. کنترل پرسشنامه‌ها
۳۵۸	استخراج و تحلیل اطلاعات گردآوری شده
۳۵۸	۱. کنترل نهایی اطلاعات
۳۶۰	۲. کدگذاری
۳۶۱	۳. استخراج
۳۶۴	۴. تهیه جداول نهایی
۳۶۶	ب. توصیف، تجزیه و تحلیل و استنتاج یافته‌های تحقیق
۳۶۶	جایگاه آمار در تحقیقات علمی

تعریف آمار	۳۶۶
مراحل کاربرد آمار در تحقیق	۳۶۷
انواع داده‌های تحقیق	۳۷۱
شیوه‌های آماری	۳۷۲
۱- میانگین یا معدل	۳۷۲
مزیت میانگین هندسی	۳۷۳
محاسبه‌ی میانگین در داده‌های دسته بندی شده	۳۷۳
محاسبه‌ی میانگین به روش تغییر متغیر	۳۷۴
۳. نما (Mode)	۳۷۸
۴. واریانس	۳۸۱
۵. شاخص	۳۸۳
عزمیستگی یا رگرسیون	۳۸۴
۷. تحلیل پیوستگی یا آزمون χ^2	۳۹۰
آزمون کی دو برای حجم نمونه‌ی کم - تصحیح تییس (rates - correction)	۳۹۴
۸. رگرسیون	۳۹۶
۹. آزمون T	۳۹۷
۱۰. آزمون F	۴۰۰
ارزیابی سؤالات و فرضیات تحقیق	۴۰۰
فصل پنجم - مبحث مربوط به فصل پنجم تحقیق (خلاصه و نتایج و پیشنهادات)	۴۰۳
مقدمه	۴۰۴
الف - خلاصه‌ی تحقیق	۴۰۴
ب - بحث در نتایج تحقیق	۴۰۴
ج - پیشنهادات تحقیق	۴۰۶
فهرست منابع و پیوست‌ها	۴۰۷
الف) چگونگی تهیه فهرست منابع تحقیق	۴۰۷
۱- کتاب‌های دارای یک مؤلف (فارسی و انگلیسی)	۴۰۸
۲- کتاب‌های دارای دو مؤلف یا بیشتر	۴۰۹
۳- کتاب‌هایی که چندین مؤلف دارند	۴۰۹
۴- مواردی که مؤلف کتاب و ناشر یکی است یا مؤلف کتاب یک نهاد یا سازمان خاصی است	۴۱۰

۴۱۰	۵- کتاب‌های ترجمه شده
۴۱۰	۶- کتاب‌های دارای مجموعه مقاله که یک یا چند نفر گردآورنده دارند.....
۴۱۱	۷- فصلی از یک کتاب یا مقاله‌ای از یک مجموعه مقاله که یک یا چند گردآورنده دارد.....
۴۱۱	۸- کتاب‌های بدون مؤلف
۴۱۱	۹- کتاب‌های مربوط به خلاصه یا مجموعه مقالات
۴۱۲	۱۰- کتاب‌های در دست چاپ
۴۱۲	۱۱- فرهنگ‌ها و دایرةالمعارف‌ها.....
۴۱۲	۱۲- پایان‌نامه‌ها.....
۴۱۳	۱۳- جزوه و دفترچه راهنما (بروشور)
۴۱۳	۱۴- جزوه‌های درسی
۴۱۳	۱۵- یادداشت‌های درسی در کلاس.....
۴۱۳	۱۶- نامه‌ها.....
۴۱۳	۱۷- اسناد و مدارک
۴۱۴	۱۸- اخبار رسانه‌های جمعی
۴۱۴	۱۹- مصاحبه‌ها.....
۴۱۴	۲۰- مقاله‌ها
۴۱۴	۲۱- مقاله‌های دارای یک مؤلف (مجله‌های تخصصی)
۴۱۵	۲۲- مقاله‌های دارای دو مؤلف یا بیشتر (مجله‌های تخصصی).....
۴۱۵	۲۳- مقاله‌های در دست چاپ (مجله‌های تخصصی).....
۴۱۵	۲۴- مقاله‌های دارای یک، دو یا چند مؤلف (مجله‌های غیر تخصصی، ماهنامه‌ها، هفته‌نامه‌ها، خبرنامه‌ها).....
۴۱۶	۲۵- مقاله‌های چاپ نشده سمینارها
۴۱۶	۲۶- مقاله‌های چاپ شده در روزنامه‌ها
۴۱۶	۲۷- مقاله‌های چاپ شده در روزنامه‌ها و خبرنامه‌ها بدون نام مؤلف
۴۱۶	۲۸- مقاله‌های ترجمه شده
۴۱۷	۲۹- مقاله‌های اینترنتی.....
۴۱۷	ب - پیوست‌ها.....
۴۱۹	پیوست‌ها
۴۳۸	الف - منابع و مأخذ فارسی
۴۴۸	ب - منابع خارجی

فهرست جداول

جدول ۱: ارزیابی داوران (مطالعین جامعه آماری).....	۱۳۲
در مورد اولویت عوامل مؤثر در قشر بندی اجتماعی.....	۱۳۲
جدول ۲: منزلت شغلی مشاغل پدران دانشجویان دانشگاه های سبزوار.....	۱۴۲
جدول ۳: ساختار قشر بندی دانشجویان، به تفکیک دانشگاه.....	۱۵۰
جدول ۴: ویژگی های مقیاس های اندازه گیری.....	۱۵۴
جدول ۵: نمونه ی جدول مشخصات کادر تحقیق.....	۱۵۷
جدول ۶: مشاهده نامه آقای بیلز (Bales, 1966: 154).....	۲۵۹
جدول ۷: نتایج استخراج تحقیقات بیلز (Bales, 1966 : 162).....	۲۶۲
جدول ۸: نمونه ای از گویه ها براساس طیف لیکرت درباره نگرش مادر به فرزند.....	۲۹۶
جدول ۹: نمونه جدول استخراج براساس طیف گاتمن.....	۲۹۸
جدول ۱۰: مقیاس ترستون.....	۳۰۱
جدول ۱۱: اندازه گیری اعتبار.....	۳۱۹
جدول ۱۲: رابطه ی T با درصد احتمال صحت گفتار.....	۳۴۲
جدول ۱۳: درصد تعیین حجم نمونه در مطالعات همبستگی.....	۳۴۸
جدول ۱۴: تعیین اندازه ی نمونه از روی اندازه ی جامعه.....	۳۵۲
جدول ۱۵.....	۳۶۱
جدول ۱۶: توزیع فراوانی وضعیت اشتغال افراد مورد مطالعه در غیر ساعات درسی.....	۳۶۲
جدول ۱۷: توزیع رابطه معدل با میزان تحصیلات پدر.....	۳۶۳
جدول ۱۸: نمونه یک جدول یک بعدی که در آن دو متغیر مطرح شده است به وسیله ی این جدول می توان فراوانی ها را استخراج کرد.....	۳۶۵
جدول ۱۹: نمونه جدول دو بعدی.....	۳۶۵
جدول ۲۰: محاسبه ی همین میانه به کمک نمودار فراوانی تجمعی.....	۳۷۷
جدول ۲۱: فیشر برای مقدارهای χ^2 پیرسون.....	۴۲۰

فهرست نمودارها

- نمودار ۱: انواع متغیر از حیث صفت یا حالت ۱۱۶
- نمودار ۲: رابطه‌ی متغیرها ۱۱۹
- نمودار ۳: فرآیند فرمول شده شاخص سازی ۱۲۵
- نمودار ۴: روابط متغیرها ۱۲۷
- نمودار ۵: مدل تحلیلی پیشرفت تحصیلی ۱۸۶
- نمودار ۶: مدل تحلیلی موقعیت تحصیلی ۱۸۷
- نمودار ۷: مدل تحلیلی طبقه‌ی اجتماعی و وضعیت تحصیلی دانشجویان ۱۹۱
- نمودار ۸: انواع تحقیقات ۱۹۹
- نمودار ۹: همبستگی مثبت و کامل بین متغیر x و y ۲۲۳
- نمودار ۱۰: همبستگی مثبت ناقص بین متغیر x و y ۲۲۴
- نمودار ۱۱: همبستگی ناقص کامل بین متغیر x و y ۲۲۵
- نمودار ۱۲: همبستگی منفی ناقص بین متغیر x و y ۲۲۶

پیشگفتار

بی هیچ تردید می‌توان گفت یکی از ویژگی‌های مهم جوامع امروزی، گردش سریع اطلاعات، افزایش روز افزون در عین حال نظامند دانش و معرفت بشری است، اگر امروز سخن از جامعه‌ی اطلاعاتی، جامعه‌ی مجازی، برنامه‌های مبتنی بر دانایی محوری می‌شود و جوامع بشری هر چه بیشتر سعی در شناخت علمی مشکلات و مسایل جامعه دارند و نیز راه حل‌های مشکلات خود را از علم و دانش طلب می‌کنند به این دلیل است که معرفت بشری در جوامع امروزی روندی افزایشی و رو به رشد را طی می‌کند و علوم به دلیل نیازمندی‌های مختلفی که در جوامع به وجود می‌آید به شاخه‌های مختلفی تقسیم می‌شوند و آثار کارکردی خود را بیش از پیش نمایان می‌سازند.

در کنار عوامل مختلفی که روح تفکر علمی را در جوامع امروزی نشان داده‌اند، متدولوژی یا روش‌شناسی علوم و به عبارتی دیگر روش پژوهش علمی جایگاه بی‌بدیلی را ایفا می‌نماید. پیدایش روش‌های نظامند علمی موجب شد تا پژوهشگران و محققان به شکل سیستماتیک در کوتاه‌ترین زمان ممکن به حل مشکلات جوامع بشری بپردازند و راهکارهای دقیق در عین حال قابل اتکا ارائه نمایند شاید بتوان ادعا نمود که اگر از انقلاب کشاورزی با نماد بیل و از انقلاب صنعتی با نماد اسب بخار یاد می‌شود انقلاب اطلاعاتی و علم را نیز می‌توان با نماد روش تحقیق نشان داد. شاید سخن به بیراهه نگفته باشیم که یکی از مهم‌ترین رسالت‌های دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی نیز، آشنایی دانشجویان با روش‌های تحقیق علوم می‌باشد زیرا با افزایش دانش بشری و تعدد رشته‌ها و تخصص‌های علوم، کمتر اندیشمندی را می‌توان یافت که همه‌ی دانش‌های بشری را فرا گیرد یا حتی در یکی از شاخه‌های علوم تمام مطالب و موضوعات را بخواند و به یادگیری آن نایل آید، لذا امروزه این ادعا که فلائی فیلسوف است یعنی بر علوم مختلفی احاطه دارد یا حتی بر یکی از دانش‌های بشری تسلط کامل دارد، مدعایی غیرقابل تصور است. اما می‌توان این ادعا را مطرح نمود که با تسلط بر روش‌های تحقیق علوم چنانچه مشکلی در یکی از حوزه‌های بشری رخ نماید متخصصین آن رشته با تسلطی که بر روش‌های تحقیق

علوم و به ویژه در یک حوزه‌ی علمی دارند می‌توانند به درک و تبیین درست آن مشکل و آرایه راه‌حل‌های مناسب بپردازند.

خوشبختانه با توجه به نقشی که روش‌های تحقیق در قلمرو دانش‌های بشری ایفا می‌نماید کتب و مقالات زیادی در این خصوص نگارش شده است که روش‌های تحقیق علوم را به خوبی ترسیم نموده‌اند آنچه باعث شد در بین انبوه این نوشتارها، تدوین این اثر نیز ضروری بنماید دو موضوع مهم بود:

اول، این که اکثر کتاب‌هایی که در زمینه‌ی روش تحقیق نگارش شده‌اند معمولاً یکی از مباحث مربوط به موضوع تحقیق را برجسته و برخی دیگر از موضوعات یا کم رنگ دیده شده‌اند و یا به طور کلی بدان‌ها پرداخته نشده است مثلاً در بسیاری از کتاب‌های روش تحقیق در بخش مباحث بنیادین تحقیق از طبقه‌بندی علوم سخنی به میان نیامده است یا در برخی دیگر شیوه‌های اعتبار و روایی تحقیق در برخی دیگر طیف‌هایی که برای اندازه‌گیری مفاهیم و متغیرها ضروری می‌باشند. در بعضی از انواع روش‌های تحقیق و یا شیوه‌های آماری و در بعضی از این نوشته‌ها مسایل مربوط به چهارچوب نظری و مدل تحلیلی تحقیق و یا شاخص سازی و ... سخنی به میان نیامده است این اثر سعی بر آن دارد که همه‌ی مباحث و موضوعات تحقیق را از آغاز تا انجام طراحی و برنامه‌ریزی نماید. لذا یکی از ضرورت‌های نگارش چنین کتابی جامعیت و فراگیری آن در خصوص تمامی موضوعات مربوط به تحقیق علمی می‌باشد.

دوم، به شکل نگارش کتاب‌های مربوط به روش تحقیق مربوط می‌شود معمولاً در این کتاب‌ها موضوعات مربوط به روش تحقیق به شکل پراکنده مطرح و پیرامون آن بحث و بررسی صورت می‌گیرد به گونه‌ای که دانشجویان و علاقه‌مندان در پایان مطالعه‌ی کتاب گرچه مفاهیم و موضوعات مربوط را یاد می‌گیرند ولی در عمل قادر به انجام تحقیق براساس یک نظم و سیاق خاص تحقیق نیستند گرچه در برخی کتب پس از طرح موضوعات مختلف تحقیق شیوه‌ی تنظیم گزارش تحقیق نیز آورده می‌شود در عین حال این مسأله نیز رافع مشکل نیست و همچنان دانشجویان و علاقه‌مندان در نوعی سر در گمی نسبت به تحقیق خصوصاً مراحل شروع تا انجام

به سر می‌برند. در این اثر با توجه به چنین مشکلی پس از طرح مباحث کلی و بنیادین مربوط به تحقیق مراحل انجام تحقیق از آغاز تا انجام براساس تنظیم گزارش نهایی تحقیق طرح شده‌اند و با مثال‌های مشخص تمام موضوعات مربوط به هر بخش از تحقیق به شیوه‌ای عملی طرح شده‌اند به گونه‌ای که ادعای نویسنده آن است دانشجویان و علاقه‌مندان به تحقیق علمی می‌توانند گام به گام کار انجام پژوهش را براساس آنچه در این اثر طرح گردیده است مطالعه کنند و در عمل نیز قادر باشند پژوهش علمی را به انجام رسانند.

مطالب این کتاب در دو بخش کلی تدوین شده‌اند بخش اول مباحث بنیادین و مقدماتی تحقیق علمی را مورد بحث قرار می‌دهد و در بخش دوم که در پنج فصل تدوین شده است مسایل مربوط به تحقیق براساس گزارش نهایی تحقیق از انتخاب موضوع، شیوه‌ی نگارش موضوع در پشت جلد و صفحات بعدی گزارش تحقیق و نیز فصل اول تا پنجم تحقیق و مسایل مربوط به آن را مورد توجه قرار داده است. امید نگارنده آن است که مطالعه‌ی این اثر توانمندی‌های عملی برای انجام پژوهش علمی در خواننده ایجاد نماید، شیوه‌ی نگارش و موضوعات مطروحه در این کتاب می‌تواند برای دروس روش تحقیق نظری و عملی در رشته‌های علوم اجتماعی، علوم تربیتی، مدیریت و حسابداری و ... برای دانشجویان در دوره‌های کاردانی و کارشناسی مفید باشد ضمن آن که طرح و بیان مطالب به گونه‌ای است که علاوه بر دانشجویان، سایر علاقه‌مندان نیز می‌توانند از آن بهره ببرند.

ویژگی این کتاب آن است که جامعیت موضوعات مربوط به روش تحقیق را پوشش می‌دهد و نیز مراحل علمی تحقیق را گام به گام آموزش می‌دهد. نگارنده در این اثر تمام ذهن خود را متمرکز بر تحقق این دو ویژگی نموده است.

لذا ادعای نوآوری مفاهیم و مسایل مربوط به تحقیق را در این اثر ندارد و حتی از آثار دیگران گاه به شکل نقل قول‌های طولانی هم استفاده شده است در تدوین مطالب این کتاب از آثار نویسندگان ارزشمندی چون دکتر مهدی طالب، دکتر حافظ‌نیا، دکتر رفیع‌پور، دکتر ساروخانی، دکتر خاکی و نیز همکارم آقای دکتر توزنده جانی بیشترین بهره‌برداری صورت گرفته است که از همگی این بزرگواران صمیمانه قدردانی می‌نمایم.

همچنین آموخته‌هایی که از سرکار خانم دکتر هما زنجانی‌زاده، دکتر نصراله پورافکاری و پروفسور موسی دینار شایف در دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در خصوص روش‌های تحقیق آموخته‌ام در سر تا سر این اثر به چشم می‌خورد که امیدوارم سپاس صمیمانه مرا پذیرا باشند.

لازم می‌دانم از جناب آقای ایمانی مدیر انتشارات سخن گستر که با مهربانی و علاقه در انتشار این اثر تلاش نمودند و از سرکار خانم خمسه که با گذشت و فداکاری در تایپ و غلط‌گیری این اثر از هیچ کوششی دریغ نورزیدند صمیمانه سپاسگزاری نمایم.

در پایان اعتراف به این نکته را ضروری می‌دانم که حوزه‌های روش تحقیق به ویژه با اضافه شدن تحقیقات کیفی آن چنان گسترده شده است که هیچکس نمی‌تواند ادعای اثری تمام و کمال در این حوزه را بنماید چه رسد به این شاگرد کوچک جامعه‌شناسی که قطره‌هایی از علم نوشیده و فقط ادعای حلاوت علم‌آموزی را می‌کند لذا حتماً خوانندگان عزیز با دیدی انتقادی نقص‌های این اثر که بی‌شمارند را به اینجانب هدیه خواهند نمود تا در چاپ‌های بعدی مورد تصحیح و تعدیل قرار گیرد.

سید جواد حسینی

مشهد مقدس - تابستان ۱۳۸۵